

Stelling van Willemstad

Fietsen langs de Zuiderwaterlinie

Het was Willem van Oranje zelf die opdracht gaf om van twee polderdorpen een onneembare vestingstad te maken: Willemstad en Klundert. Kwam de vijand toch te dichtbij? Dan werd het omliggende gebied onder water gezet. Later zorgde een ring van forten voor extra bescherming. En het mooie is: veel van deze vestingwerken liggen er nog altijd ongeschonden bij.

Zuiderwaterlinie

In oorlogstijd kan water een ideale bondgenoot zijn. Zet een strook land onder water en je stopt zonder te vechten een vijandelijk leger. Het werkte uitstekend tijdens de Nederlandse Opstand, ook bekend als de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Overal werden waterlinies aangelegd, bestaande uit forten, vestingsteden en inundatievlakken, laaggelegen gebieden die bij gevaar onder water konden worden gezet. In de loop van de 17e eeuw voegde de vestingbouwer Menno van Coehoorn alle Brabantse waterlinies samen tot een lange keten van verdedigingswerken: de Zuiderwaterlinie.

Hij laat het jonge, strategisch gelegen polderdorp Ruigenhil uitbouwen tot een vestingstad. Doel: het beschermen van de zuidflank van Holland en de belangrijke vaarwegen tussen Zeeland, Brabant en Holland. Zo ontstaat **Willemstad**, een stervormige vestingstad met grachten, wallen en zeven bastions. De twee poorten zijn er niet meer, maar verder ligt de vesting er nog prachtig bij. Een arsenaal uit 1792 markeert nu de toegang tot de stad. Even verderop gaat rechts een straat naar de vestingwallen. Hier blijkt dat er tot in de Tweede Wereldoorlog is gesleuteld aan de vestingwerken: de bunkers en munitieopslagplaatsen zijn van Duitse makelij. Ook start hier een wandelpad over de vestingwallen. Bij het achterste bastion passeert dit pad het kruithuis,

met zijmuren van maar liefst 2,85 m breed. Het werd gebouwd in opdracht van keizer Napoleon, die de vesting in 1811 bezocht.

2 Bij het voormalige raadhuis van Willemstad, herkenbaar aan het torentje, begint de Voorstraat. Het is een restant van het oorspronkelijke polderdorpje Ruigenhil. Ga aan het einde van de straat rechtsaf en je komt bij het **Mauritshuis**. Toen Willem van Oranje in 1584 werd vermoord, nam zijn zoon Maurits de leiding van de vestingstad over en gaf het de naam van zijn vader: Willemstad. In 1623 liet Maurits hier een buitenverblijf bouwen, het Princehof. Veel plezier heeft hij er echter niet van gehad: hij overleed in 1625. Daarna fungeerde het gebouw als militair hospitaal, marechausseekazerne, Rijkspostduivenstation en

Routebeschrijving

*Start bij de rotonde aan het einde van de Lantaarndijk aan de noordkant van Willemstad. Ga hier rechtsaf de vestingstad in richting **23**.*

1 Het is 1583. Spaanse troepen hebben een groot deel van West-Brabant ingenomen en rukken op naar het noorden. Holland wordt bedreigd! Dus besluit Willem van Oranje in te grijpen.

Het Mauritshuis in Willemstad: gebouwd in opdracht van prins Maurits

De vestingwerken aan de zuidkant van Klundert

stadhuis. Nu vind je hier een bezoekerscentrum met een Canonkamer waar het verhaal van Willemstad en de vestingwerken wordt verteld, een tentoonstelling van de Heemkundekring op zolder en een toeristisch informatiepunt (Hofstraat 1, www.moerdijk.nl/maurits_huis.html, wo.-vr. 11-17, za.-zo. 12/13-17 uur, april-okt. ook di. 12-17 uur, ma. gesloten).

Fiets naar ③.

③ Bij een dreigende aanval kon de hele polder ten zuidoosten van Willemstad onder water worden gezet. De **Bovensluis** speelde daarbij een cruciale rol: via deze en andere sluizen stroomde bij vloed water uit het Hollandsch Diep de polder binnen. Bij een belegering van

Franse troepen in 1793 wisten drie timmermansknechten de sluis te saboteren en zo Willemstad te redden (zie kader blz. 6). Je passeert de Bovensluis ter hoogte van de afrit naar de gelijknamige camping. Op het terrein van de camping werd in 1861-1862 Fort Bovensluis aangelegd, dat in 1888 nog eens werd versterkt. Waarschijnlijk nam het fort de plaats in van het vervallen Fort Haaren uit 1673. Fort Bovensluis hoorde bij de Stelling van Willemstad, een verdedigingslinie die als doel had Holland te beschermen tegen een aanval uit het zuiden en vanuit zee. Het fort werd omringd door een natte gracht en had een kazerne met ruimte voor 188 manschappen. In 1952 kocht de heer Boertjes het

verlaten fortterrein op. Hij zag in het gebouw met de dikke muren een perfect koelhuis voor zijn aardappelen. In 1965 startte hij hier een camping. In de kazerne is nu een restaurant gevestigd.

Fiets naar ④.

④ Het plaatsnaambord laat er geen twijfel over bestaan: ooit lag hier de **Noordschans**, ook wel Fort Hollandia genoemd. Oude kaarten tonen een aarden schans met vier bastions, een gracht en een voorwal. De schans lag in de dijk en beschermde de sluis in de Aalskreek. Tijdens een overstroming in 1682 verdween de schans grotendeels in de golven. In 1747-1748 werd aan beide zijden van de haven een nieuw retranchement

aangelegd, een aarden ver-
schansing met bastions. De
plek van het fort herken je
nu alleen nog aan een bocht
in de dijk net voorbij het
haventje.

Fiets naar 34.

5 De geschiedenis van
Klundert loopt parallel met
die van Willemstad. Ook
hier gaf Willem van Oranje
in 1583 de opdracht een
polderdorp te voorzien van
wallen en grachten. Tot aan

de Franse aanval van 1793
werden de vestingwerken
verschillende keren versterkt
en gemoderniseerd. In 1809
bleek de vesting niet meer
nodig, waarna een deel van
de omwalling werd ontman-
teld. Alleen aan de noord- en
zuidkant wordt Klundert
nog altijd door wallen en
grachten beschermd. Het
noordelijk deel zie je vanaf
de Schansweg rechts tus-
sen de huizen door. Daarna
draait de route naar links, om
verderop uit te komen in het

centrum. Tip: sla bij de kerk
rechtsaf en maak een extra
rondje rond de voormalige
haven van Klundert. Aan de
kop van de haven staat links
het opmerkelijk grote stad-
huis. Het toont de nauwe
band met Willemstad, want
het was prins Maurits die het
stadhuis in 1621 liet bouwen.
De trapgevels en de luiken
doen sterk denken aan het
Mauritshuis in Willemstad.

6 Tijdens de Opstand is
Klundert nooit door Spaanse

troepen belegerd. Minder goed ging het in 1793, toen de vesting na een acht uur durende beschieting door de Fransen werd ingenomen (zie kader blz. 6). Ook in 1944 raakte Klundert zwaar beschadigd toen terugtrekkende Duitse troepen de stad in brand staken. Nog maar nauwelijks hersteld van deze klap overstroomde in 1953 bijna het hele grondgebied van Klundert. Daarna startten grootschalige restauratiewerkzaamheden. Ook de vestingwerken aan

de zuidzijde van Klundert werden daarbij hersteld. Net buiten de bebouwde kom ligt links van de weg het kroonwerk De Suikerbergh. Daarachter zie je een gemetselde dam met daarop de **Stenen Poppen**. De dam dateert van 1583 en was bedoeld om het zoute water van het zoete water te scheiden. Natuurlijk moest wel worden voorkomen dat de vijand via de dam de gracht zou oversteken. Daarom kreeg de dam een scherpe rand en werden bovenop

twee stenen 'monniken' of 'poppen' geplaatst.

Fiets naar 36 14 13 12 en 11.

7 Fietsend over de dijken lijkt het alsof er eeuwenlang niets is veranderd: rechts uitgestrekte polders met boerderijen, links het riviertje de Dintel, dat verderop uitmondt in het Volkerak. Wel verdwenen zijn de batterijen en forten die vroeger aan de zuidkant van de polder stonden. Een

Lengte

46 km

Start

De routebeschrijving start bij de noordelijke toegang tot Willemstad (parkeren kan aan de Hellegatsweg).

Markering

De route volgt het netwerk van fietsknooppunten.

Vijf fietsroutes

Langs de Zuiderwaterlinie zijn vijf fietsroutes uitgezet. Via een verbindingsroute kun je van de ene naar de andere route fietsen. De knooppunten van de verbindingsroutes staan op de kaart vermeld. Zie ook www.anwb.nl en www.zuiderwaterlinie.nl.

Heldendaad

In 1793 verklaarde keizer Napoleon de oorlog aan stadhouder Willem V. Franse troepen staken de grens over en veroverden Breda, Geertruidenberg en Klundert. Willemstad verdedigde zich door de Ruigenhilpolder onder water te zetten. De Fransen rukten op via de dijken en veroverden de onklaar gemaakte Bovensluis. Door de sluis te repareren, hoopten ze de polder weer leeg te laten lopen. Daarom werd in Willemstad een stoutmoedig plan bedacht: drie timmermansknechten roeiden 's avonds naar de sluis, lichtten de sluisdeur uit de scharnieren en lieten die wegdrijven, waarna ze ongemerkt terugroeiden. In Willemstad werden ze als helden ontvangen. Daarop besloten de Fransen de vestingstad vanaf de dijken te bombarderen. Zo'n 10.000 kanonskogels en bommen regenden neer op de vesting. Maar de stad hield stand en kon bij een felle uitval zelfs een Franse eenheid uitschakelen. Willemstad was gered! Voor eventjes dan, want in 1795 kwam Nederland alsnog onder Frans gezag.

Beschieting van Willemstad door Franse troepen in 1793

bocht in de dijk ter hoogte van buurtschap Barlaque markeert de plek van het verdwenen **Fort Barlake**. Het fort moet voor 1604 zijn aangelegd en werd in 1754 gesloopt. Toen de opstand tegen de Spanjaarden begon, was dit polderland nog jong: het was tijdens de Sint-Elisabethsvloed van 1421 verloren gegaan en pas in de loop van de 16e eeuw stukje bij beetje weer omdijkt. De eerste boeren hadden het zwaar. Hun land werd bij oorlogsdreiging onder water gezet en bovendien hielden de geuzen en de Spanjaarden regelmatig strooptochten door de omgeving. Daarom werden langs de dijken versterkte wachthuizen ingericht, waar arbeiders en boerenknechten 's nachts de wacht hielden. Soms

met rampzalige gevolgen, want bij een aanval op een wachthuis vermoordden de Spanjaarden eens negentien mensen uit Fijnaart. Ook staken ze het dorp in brand.

Fiets naar (27) (26) (24) *en* (29).

8 Terug in de buurt van Willemstad maakt het fietspad een bocht rond **Fort De Hel**. Het werd gebouwd in 1811, toen de Fransen het in Nederland voor het zeggen hadden. In de loop van de 18e eeuw hadden Franse troepen al verschillende keren geprobeerd via Brabant naar Holland op te rukken, maar telkens wisten de waterlinies stand te houden. Tot het in 1794 misging: de Fransen veroverden de Brabantse vestingsteden en konden in de winter dankzij een dikke laag ijs de

waterbarrières oversteken. Bovendien zag een deel van de bevolking de Fransen graag komen. Zij wilden af van de almachtige stadhouder Willem V en zagen meer in de verlichte ideeën van de Franse Revolutie. Uiteindelijk zouden de Fransen tot 1813 blijven. Uit angst voor een Engelse invasie liet keizer Napoleon in 1811 rond Willemstad een kring van forten bouwen. Een daarvan was Fort l'Enfer, dat na het vertrek van de Fransen Fort De Hel zou gaan heten. Het fort was van het type 'tour modèlé': een bakstenen toren van twee verdiepingen met bovenop een borstwering. Binnen was ruimte voor 9500 kilo buskruit en 14 manschappen. Door het steeds beter wordende geschut raakte het Franse torenfort echter al snel verouderd. Vooral de uitvinding van de brisantgranaat was funest: geen kanonskogels meer, maar explosieve granaaten die veel schade konden aanrichten. Daarom kreeg het fort in 1884 aarden wallen en werd ruimte gemaakt voor 188 soldaten, kanonnen

en mortieren. Nu vormt het fort het sfeervolle decor voor allerlei activiteiten en culturele evenementen.

Maak zeker een uitstapje naar Fort Sabina, de parel van de Zuiderwaterlinie: fiets voorbij 29 op de doorgaande weg linksaf onder het viaduct door. Volg de Malta-weg 1,2 km en ga rechts naar het fort.

9 Fort Sabina is een aangename verrassing! Je kunt heerlijk ronddwalen door het grootste en best bewaarde fort van de Zuiderwaterlinie (www.fortsabina.nl, mei-okt. wo.-zo. 11-17 uur, daarbuiten: zie website). Bovendien is er een lunchroom met een terras. Ook Sabina maakte deel uit van de fortenlinie van Napoleon. Het terrein is vijfhoekig en wordt omringd door een gracht. In het hart staat een vierkante bakstenen toren, waarin 21 ton buskruit kon worden opgeslagen. De bomvrije kazerne ernaast dateert van de jaren 1880-1883, toen het fort grondig werd gemoderniseerd. Ook de kazematten

en bomvrije schuilplaatsen zijn toen aangelegd. Na het aannemen van de Vestingwet in 1874 was de belangrijkste taak van het fort het bewaken van het Volkerak. Vijandelijke schepen die vanuit het zuiden naar het Hollandsch Diep voeren, konden vanaf het fort met kanonnen worden beschoten.

10 Die taak deelde het met **Fort Prins Frederik** aan de andere kant van het Volkerak. Je kunt het fort (met wat moeite) zien op de andere oever van het Volkerak. Fort Prins Frederik had zeven kanonnen: vijf waren er gericht op de rivierfronten, twee op het zuiden. Bij oorlogsdreiging werd bovendien de vaargeul afgesloten met een torpedo-versperring. Die bestond uit een serie mijnen die via een elektrische kabel met de wal waren verbonden. De torpedo's werden vanaf een haventje bij Fort Sabina met schepen in de vaargeul geleid.

Fiets via dezelfde route terug naar 29 en dan richting 23.

ANWB Gastvrij punt

Fort De Hel
Helsedijk 85
4797 SJ Willemstad

Fietsverhuur

Saarloos Tweewielers
Voorstraat 24
4797 BG Willemstad
tel. 0168 47 15 23
www.saarloostweewielers.nl
zo. en ma. gesloten

Informatie

Kijk voor nog veel meer informatie over de Zuiderwaterlinie op www.zuiderwaterlinie.nl.

Rondwallen over het terrein van Fort Sabina

© 2018 ANWB B.V., Den Haag

Productie: ANWB (Marieke Haafkens), projectbureau Zuiderwaterlinie;

Tekst: Zuiderwaterlinie, Harry Bunk;

Opmaak: Harry Bunk

Cartografie: Landkaartje, Winifred Broeder;

Beeld: Zuiderwaterlinie, Lieske Meima.

Deze route werd met de meeste zorg samengesteld. De juistheid van de gegevens is aan veranderingen onderhevig. Indien de informatie onjuistheden blijkt te bevatten, kan de uitgever daarvoor geen aansprakelijkheid aanvaarden.

ZUIDERWATERLINIE
NOORD-BRABANT

